

İqlim D y şikliyi, Urban Planlaşdırma və İqtisadi İnkişaf siyasətlərində gender b r berliyinin inteqrasiyasını dəstəkləmək üçün praktiki bələdçi

Bu bələdçi Femiskop kollektivi tərəfindən USAID və Black Sea Trust-in maliyyə dəstəyi göstərdiyi “Genderi Görünən Edək” layihəsi çərçivəsində hazırlanıb.

İqlim dəyişikliyi¹, urban planlaşdırma² və dayanıqlı iqtisadi inkişaf³ bu gün dünyanın üzleşdiyi ən mühüm çağırışlardır. Məlumdur ki, bu problemlərin hər birinin görünən və görünməyən gender təsirləri var. Məsələn, iqlim dəyişikliyi ilə əlaqəli təbii fəlakətlərdən qadın ölümlərinin sayı kişilərə nisbətən daha yüksəkdir; iqlimin yaratdığı daşqınlar və quraqlıqlar qadınların yoxsulluğunu, ödənişsiz ev və qayğı işləri yükünü artırır.

Gender əsaslı qeyri-bərabər təsirlərin mənbəyi müxtəlif olsa da, əsas səbəblər arasında qadınların mobilliyə və qərarvermə hüququna malik olmaması, ayrı-seçkilik əsaslı sosial və mədəni normalar, həmçinin, torpaq və su kimi bir çox iqtisadi resurslara məhdud çıxışın olmasıdır.

Bu bələdçi gender əsaslı təsirləri aradan qaldırmaq üçün siyasətlərin/layihələrin planlaşdırma mərhələsindən başlayaraq gender indikatorlarının dizayn olunması, gender təhlilinin aparılması və

sonda genderə cavab verən monitoring və təsiri ölçmə mexanizmlərinin tətbiqinə yönəlib. Bələdçi müəyyən yönləndirmələr versə də, istifadəçi öz fəaliyyətinin reallıqlarını nəzərə alaraq təklif olunan alət və prinsipləri uyğunlaşdırma bilər.

Bələdçi, xüsusən iqlim dəyişikliyi, şəhər planlaşdırması və iqtisadi inkişaf siyasəti üzrə çalışanlara, həmçinin, proqram və layihələrin tərtib olunmasında iştirak edən tərəflərə gender bərabərliyini nəzəri və praktik olaraq inteqrasiya etdirməyə yardımçı olacaq. Bələdçi gender bərabərsizliyinin qaynağı olan sosial, iqtisadi və siyasi faktorları qiymətləndirmək, status-kvonu dəyişmək və nəticələri ölçmək üçün metod və vasitələri təqdim edir.

1. İqlim dəyişikliyinə həm insan tərəfindən törədilən istixana qazları emissiyalarının səbəb olduğu global istiləşmə, həm də iqlim şəraitində baş verən geniş miqyaslı anomaliyalar daxildir. İqlim dəyişikliyinə əvvəlki dövrlərdə də olmasına baxmayaraq, XX əsrin ortalarından bəri insanlar Yer kürəsinin iqlim sistemində görünməmiş təsir göstərmiş və global miqyasda dəyişikliyə səbəb olmuşlar. Hökumətlərarası İqlim Dəyişikliyi Paneli (IPCC), global istiləşmənin 1.5 ° C və daha yüksək səviyyədə davam edərkən bu təsirlərin əhəmiyyətli dərəcədə artacağını proqnozlaşdıraraq hesabat dərc etmişdir.

2. Dünya şəhər əhəlisinin nisbətini 2018 -ci ildəki 55% -dən (təxminən 4.2 milyard adam) 2050 -ci ilə 68% -ə qədər yüksələcəyi gözlənilir ki, bu da dünyanın şəhər əhəlisinin təxminən iki dəfə artması deməkdir.

3. DIM 8-ə əsasən, dayanıqlı iqtisadi inkişaf gələcək nəsillər üçün ətraf mühitin keyfiyyətini qorumaqla yanaşı, inklüziv məşğulluğu təşviq etməyə çalışan iqtisadi planlaşdırmaqdır.

1

Gender Təhlili və Qiymətləndirilməsi

Siyasət proqram və layihələrini tətbiq və dizayn etməmişdən önce gender bərabərliyinin tərkib hissələri olan sosial, iqtisadi və siyasi faktorları; müxtəlif genderlərin cəmiyyətdəki dəyişikliklərə potensial töhfələrini təhlil etmək lazımdır.

Gender təhlili gender bərabərli inteqrasiyasının ilkin addımıdır. Məsələn, gender təhlili iqlim dəyişikliyi ilə əlaqədar mövcud gender bərabərsizliyi və boşluqların əhəmiyyətini, qadın və kişilərin iqlim fəaliyyətinə potensial töhfələrini ortaya çıxarmağa kömək edir. Gender təhlili, həmçinin, layihə və proqramların tərtib olunmasında əsas məlumat mənbəyi kimi də istifadə olunur. Gender təhlili aparmaq üçün müxtəlif tərəflərin iştirakı da daxil olmaqla, müvafiq məlumatların toplanması vacibdir. Gender təhlilinə aşağıdakı addımlar daxildir:

Proqramla əlaqəli gender məsələlərini müəyyənləşdirin və təhlil edin

Ölkə/region üzrə gender təhlilinin nəticələri haqqında hesabat verin

Təhlilin nəticələrini fərqli genderlərin təmsil olunduğu ictimai şuralarda, gender müdafiəçiləri və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları, yerli icra orqanları da daxil olmaqla, çoxtərəfli layihə məsləhətləşmələrində müzakirə edin.. Müzakirəni apardığınız yerin reallıqlarına uyğunlaşaraq müxtəlif qruplarla müzakirəni fərqli vaxt və məkanlarda təşkil edə bilərsiniz.

Alət 1. Gender Təhlilini aparmaq üçün bələdçi suallar (Mənbə: UNIDO, 2014)

Yerli vəziyyət necədir ?

- Hansı demoqrafik statistik məlumatlar gender əsaslı qruplaşdırılıb?
- Qadın və kişilərin əsas dolanışiq və gəlir mənbələri hansılardır?
- Planlaşdırılan proqramın tətbiq olunduğu sahədə xüsusi ehtiyaclar və prioritetlər hansılardır? Kişilərin və qadınların ehtiyacları və prioritetləri fərqlidirmi?
- İqlim dəyişikliyi /urbanlaşma / iqtisadi inkişaf səbəbindən kişilər və qadınlar hansı təsirləri yaşayır?
- Qadınların hüquqi statusu necədir?
- Genderlə bağlı ümumi inanclar, dəyərlər, stereotiplər hansılardır?

Kimin nəyə çıxışı var ?

- Hansı demoqrafik statistik məlumatlar gender əsaslı qruplaşdırılıb?
- Qadınların və kişilərin gəliri və ya əmək haqqı hansı səviyyədədir?
- Qızlar və oğlanlar üçün təhsil səviyyələri fərqlidirmi?
- Qadın və kişilərin resurslardan (torpaq, daşınmaz əmlak, banklardan kredit) istifadə göstəricisi bərabərdirmi ?
- Kişilərin və qadınların ənənəvi və sosial mediaya çıxış göstəriciləri necədir?
- Qadın və kişilər ictimai resurslardan (məsələn, parklar, meşələr, yollar) nə qədər bərabər istifadə edirlər?

Kim nə edir ?

- Kişilər ilə qadınlar arasındakı iş bölgüsü necədir? (şəhər və kənd, işçi və işəgötürənlər, iş saatları, məşğulluq sahələri)

- Kişilər və qadınlar formal və ya qeyri –formal iqtisadiyyatda hansı sektorlarda və nə qədər iştirak edirlər?
- Ev təsərrüfatını kim idarə edir, uşaqlara və/və ya qocalara kim qayğı göstərir, bu işlərə nə qədər vaxt sərf olunur?

Kim qərar verir ?

- Şəhərdə/icmada/bölgədə resursları, aktivləri və maliyyə ilə bağlı qərarları kim idarə edir/verir?
- Qadınların məişət və icma səviyyəsindəki qərarların verilməsində payı varmı?
- Kişilər/qadınlar cəmiyyətin qərar qəbul etməsində necə iştirak edirlər?
- Kişilər/qadınlar hansısa kooperativlərə və ya digər iqtisadi, siyasi, ictimai təşkilatlara üzvdürlərmi?

Kim yararlanır ?

- Təklif olunan siyasət və proqram kişilər və qadınlar üçün əlçatan olub onlara fayda verəcəkmi?
- Təklif olunan siyasət və ya proqram kişilərin və qadınların iqtisadi/səhiyyə/sosial/mədəni/ekoloji/icma rifahını artıracaqmı ?
- Təklif olunan siyasət və proqramda qadınların təhlükəsizliyini təmin edən və ödənişsiz ev işləri yükünü azaldan müddəalar varmı?

Gender təhlilinin əsas məqsədi qadınların və kişilərin siyasət və proqramların həll edəcəyi problemlərdən necə təsirləndiyini anlamaqdır. İkinci məqsəd, xüsusən də qadınların bu siyasətlərin formalaşmasında iştirakını təmin etməkdir. Gender təhlili siyasət və proqramların tərtibatını məlumatlandırmaqdır. Gender təhlili, həmçinin,

qadınların məsələn, karbon emissiyalarının azaldılması və iqlim fəaliyyətinin effektivliyinin artırılması prosesində qadınların dəyişiklik yarada bilmək imkanlarını müəyyən etməyə kömək edir.

Gender təhlilin tətbiqi nümunəsini cədvəl 1-də görə bilərsiniz.

Demokratik struktur və təsir

Fərqli genderlərin siyasət, proqramlar, layihə və institutlarda rolu

Enerjiyə çıxış və enerji istehsalı

Enerjiyə çıxışı olmayan qadınların sayı

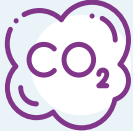
Enerji əldə etməməsi səbəbindən qadınların yaşadığı təsirlər

Məişətdə enerji təchizatı/istifadəsində qadınların rolları

Enerji əmək bazarında qadınların və kişilərin payı və peşə növü

Enerji/enerji istehsalında gender bərabərliyini təşviq etmək üçün siyasətlər və institusional çərçivə

Az emissiyalı nəqliyyat

İctimai nəqliyyatdan istifadə edənlər arasında qadınların payı, ictimai nəqliyyatdan istifadə edə bilməyən qadınların payı

Nəqliyyatın olmaması və ya keyfiyyətsiz olması səbəbindən qadın və kişilərin yaşadığı təsirlər

Cəmiyyətdə/ailədə nəqliyyatdan istifadə ilə bağlı qadınların rolu

Nəqliyyat əmək bazarında qadınların və kişilərin payı və peşə növü

Nəqliyyat sektorunda gender bərabərliyini təşviq etmək üçün siyasətlər və institusional çərçivə

Binalar, şəhərlər və sənaye

Enerji/yanacaq çatışmazlığında qadınların payı

Bina sakinləri, ictimai/kommunal infrastruktur istifadəçiləri, məişət texnikası istifadəçiləri arasında qadınların payı

Binalarda, şəhərlərdə, sənayedə və/və ya məişət texnikasında (sağlamlıq, yoxsulluq) qeyri-səmərəli istifadə səbəbindən qadın və kişilərin yaşadığı təsirlər

Binalarda, şəhərlərdə, sənayedə enerji istifadəsi nümunələri ilə bağlı qadınların rolu

Müvafiq əmək bazarında qadınların və kişilərin payı və peşə növü

Binalarda, şəhərlərdə, sənaye sahələrində gender bərabərliyini təşviq etmək üçün siyasətlər və institusional çərçivə

Meşə və torpaq istifadəsi

Meşə və torpaq istifadəçiləri arasında qadınların payı

Qadın və kişilərin səmərəsiz meşə/torpaq istifadəsi səbəbiylə yaşadıkları təsirlər

Cəmiyyətdə/ailədə nəqliyyatdan istifadə ilə bağlı qadınların rolu

Nəqliyyat əmək bazarında qadınların və kişilərin payı və peşə növü

Nəqliyyat sektorunda gender bərabərliyini təşviq etmək üçün siyasətlər və institusional çərçivə

İctimai məkənlərin planlaması zamanı istifadə edə biləcəyiniz bir neçə alət var: məkənin fərqli genderlər üçün problemlərini və üstünlüklərini müzakirəsinin təşkil olunması; dəyişikliyə ehtiyacı olan məkənlərin xəritəsinin çəkilməsi, və ya uzunmüddətli məkən müşahidələri. Şəhər planlamasına daha iştirakçı və gender sensitiv (genderə həssas) dəyişiklik etmək istəyirsinizsə,

ilkin mərhələ üçün sakinləri bir neçə qrup şəklində bir araya toplayıb və ya onlara aşağıdakı sorğu blankını paylayıb doldurmalarını təşviq edə bilərsiniz. Sorğudan əlavə, insanların gəzib müşahidə etməli olduqları ərazinin radiusunu göstərən xəritələr daha dəqiq müzakirə və nəticələri əldə etməyə yardımçı olar:

Sual	Cavab
Gəzdiyiniz ərazidə neçə başqa gəzən və ya dincələn qadın və ya kişi görürsünüz?	
İctimai məkənlərdə baş verən əsas fəaliyyətlər hansıdır və kimlər iştirak edir?	
Hansı məkənlər sizdə qorxu və rahatlıq hissi yaradır? Niyə?	
Hansı gender üzvünün müəyyən məkənlərdən çəkdiyini hiss edirsiniz? Bu məkənləri xəritənizdə işarələyin.	
Olduğunuz məkənlərdən hansılarına gecə qayıtmağa çəkinərdiniz? Niyə?	
Ətrafda hansı xidmətlər və infrastruktur çatışmır?	
Bu ərazini tanımasaydınız, özünüzü bura yönləndirmək nə qədər asan olardı?	
Gəzdiyiniz ərazini hansı beş sözlə təsvir edərdiniz?	

Gender təhlili həll edilməli olan problemləri və boşluqları aydınlaşdıraraq təsvir edir. Bəzən isə mərkəzi problemi və genderə həssas siyasət həllərini müəyyən etmək üçün daha dərin təhlil tələb olunur. Bu zaman 'Problem Ağacı' metodu

esas səbəbləri >>**səbəblər** >>**problem** >> **ilkin aralıq nəticələr** >> **nəticələr** dəqiq şəkildə təyin etməyə kömək edir. Bu metodun tətbiqini İqlim Dəyişikliyi mövzusunda Cədvəl 2-də görə bilərik.

Əsas səbəblər	Qanuni və mədəni maneələr səbəbindən qadınların torpaq və digər resurslara çıxışının məhdud olması	Genderi nəzərə almayan iqlim dəyişikliyi və su siyasəti / ayrı-seçkilik edən sosial və mədəni normalar	Bilik və məlumatlılıq əsaslı gender fərqi	Qadın və qızların ödənişsiz qayğı və ev işi yükü
Səbəblər	İqlim dəyişikliyinə qeyri-qənaətbəxş adaptasiya tədbirləri	Su siyasəti və proqramlarında, dayanıqlılıq fəaliyyətlərinin qərar qəbulunda qadınların məhdud iştirakı	Qrunt sularının dayanıqlı idarə edilməsi və yerli səviyyədə alternativ enerji haqqında məlumatın məhdud olması	Dayanıqlı su idarəetmə texnologiyalarına az investisiya
Problem	Kür çayı sahilində yerləşən kəndlərdə quraqlıq və qadınların su təminatlılığının artması			
İlkin nəticə	Torpaq və su resurslarının deqradasiyası	Kənd təsərrüfatında məhsuldarlığın azalması	Su pompalamaq üçün dizele daha çox ehtiyac	Məişət və təsərrüfat üçün su əldə olunmasında qadınların üzərinə düşən və artan məsuliyyət
Nəticə	Qida təhlükəsizliyi problemi yaranır	Karbon emissiyası artır	Əsas istifadəçi olaraq qadınların sağlamlıq problemləri	Qadınların ödənişsiz ev və qulluq işləri artır

Son olaraq gender təhlilində Harvard Təhlil Çərçivəsini nəzərə alaraq, **3 səviyyəli təhlil** aparmalıyıq:

- **Mikro:** Mikro səviyyə təhlili, ev və icma səviyyəsində fərqli genderlərin üzləşdiyi məhdudiyyətlərin müəyyən edilməsinə kömək edir ki, bu da mezo və makro səviyyəyə təsir edir.
- **Mezo:** Təhlilin mezo səviyyəsi yerli strukturların gender həssaslığına fokuslanır, idarə və

təşkilatlara, onların çatdırılma sistemlərinə diqqət yetirir, struktur, xidmət və ictimai proqramlarda gender bərabərliyi prinsiplərinin icra səviyyəsini araşdırır.

- **Makro:** Makro səviyyədə təhlil ümumi institusional mühitdən və aktorlar arasındakı qarşılıqlı əlaqələrdən bəhs edir. Bu, məsələn, qanunvericilik, siyasət və büdcələrə şamil oluna bilər.

Nümunə 1. Harvard Təhlil Çərçivəsinin Uqandada vanil toxumu əkininə tətbiqi (Mənbə: UNDP, 2013)

Uqandada vanil toxumu istehsalı, layihə/proqram/ siyasət dizaynında, düzgün gender təhlilin olmamasının hansı təsirlərə səbəb ola, hətta gender bərabərsizliyi boşluqlarını genişləndirə və qadınların yükünü artırma biləcəyinə dair bir nümunədir. Beləliklə, bu nümunə uğurlu nəticələr əldə etmək üçün gender fərqlərinə hansı üsullarla diqqət yetirilməli olduğunu göstərir. Bu təhlil qadınların da layihənin imkanlarından ədalətli və bərabər şəkildə yararlanmasına imkan yaradır. Gender təhlilin tətbiqi sizə yerli vəziyyətə/ məzmunu həssas layihələr/fəaliyyətlər hazırlamağa imkan verir.

1996-cı ildə Uqanda hökuməti gəlirli toxumları tanımaq üçün siyasət tətbiq edir, hədəf məhsul isə vanil toxumu seçilir. Hökumət, Kampalaya yaxın Mukono bölgəsindəki fermerləri vanil əkməyə təşviq edir, əkinləri yetişdirmək üçün kənd təsərrüfatı işçilərini təlimatlandırır və fermerlərə toxum, gübrə, kredit də daxil olmaqla lazımı resurslar verir. Nəticələr birinci il çox yaxşı olur. İkinci il isə vanil istehsalı gözləniləndən daha az məhsul verir. Üçüncü il ərzində istehsal əhəmiyyətli dərəcədə azalmışdı. Uğursuzluğun səbəblərini

müəyyən etmək məqsədi ilə hökumət, məhsulların keyfiyyətinin və genişləndirmə imkanlarının araşdırılması üçün kənd təsərrüfatı üzrə müxtəlif tədqiqat qurumları ilə əlaqə saxlayır. Lakin, məhsul istehsalı idarəçiliyi və kənd təsərrüfatı xidmətləri ilə bağlı heç bir problem aşkar edilmir.

Makerere Universitetinin Qadın Şöbəindən vanilin zəif istehsalının səbəbini araşdırmaq tələb olunur. Şöbə onlardan öncəki tədqiqat suallarını, respondentləri və sualların verilmə tərzini dəyişir. Vanil istehsal edən kişi və qadın fermerləri ayrı-ayrılıqda tədqiq edən komanda gender əsaslı əmək bölgüsünü, məsuliyyətləri və faydaları araşdırdı. Bu müddətdə şöbə vanil məhsulu istehsalında qadın və kişilərin fərqli rollarını, məsuliyyətlərini və gəlirlərini öyrəndi. Məlum oldu ki, kişilər toxumların əsas sahibləri kimi ilkin əkinə də onlar məsul idilər; vanili satdıqdan sonra gəlir onlara qalırdı. Qadınları isə dolanışıqlarında əhəmiyyətli stimula yaranmadığı üçün, əsas toxum əkininə məhəl qoymadan, ümumi cəbhədə intensiv şəkildə əmək sərf edirdilər. Qadınlar bütün bu işlərin öhdəsindən gələ bilmədiklərindən, dolanışıq üçün ərşəyə gətirdikləri toxum əkinlərini itirirdilər, eləcə də, ərşələri bütün gəlirə özləri sahibləndikləri üçün vanil toxumu istehsalından da faydalana bilmirdilər. Bundan qəzəblənən qadınlar hərəkətə keçərək, vanil toxumu əkinini dayandırmışlar.

2

Genderi nəzərə alan fəaliyyət planı və icrası

Gender fəaliyyət planının məqsədi gender təhlili zamanı müəyyən edilən qadın və kişi məhdudiyətvə imkanlarının layihə dizaynına tam inteqrasiyasıdır. Plana aşağıdakılar daxildir:

Genderə həssas inkişaf hədəfləri.

Müxtəlif gender qruplarının fikrini və mövqeyini ifadə edən, onları gücləndirən, genderə həssas fəaliyyət xəritəsi;

Gender fəaliyyət göstəriciləri və nəticələr çərçivəsinə daxil edilə bilən, genderə görə fərqləndirilmiş hədəflər;

Siyasət və ya proqramın icra mərhələsi

İcra olunmalı

- Gender mütəxəssislərini işə götürmək
- Tərəfdaşlar və icra ilə məşğul olan digər qurumlar üçün gender təhsili, texniki yardım və ya araşdırmalar aparmaq
- Qadınların maraqlarını təmsil edən və gender bərabərliyi mövzusunda çalışan qeyri-hökumət təşkilatları/icma əsaslı qruplarını cəlb etmək
- Gender problemlərini, qadın və kişilərin, qız və oğlanların prioritet ehtiyaclarını həll etməyə kömək edəcək infrastruktur və şəraiti təmin etmək

Bələdçi suallar

- Proqramın təşviqi və kommunikasiya strategiyası genderi nəzərə alırmı?
- Genderə aid komponentlərin (infrastruktur və s.) həyata keçirilməsini təmin etmək üçün büdcə ayrılıbmı?
- İcra planının əməliyyat təlimatına genderə aid komponentlər daxil edilibmi?
- Proqram hökumət, qeyri-hökumət təşkilatları və icma əsaslı təşkilatları üçün genderə həssas tədbirlər həyata keçiribmi? Və ya onları genderlə bağlı prioritetlər, strategiyalar və mümkün ortaqlıq tənzimləmələri barədə məlumatlandırılıbmı?
- Proqram gender əsaslı işlərin icrasında icmaların iştirakını təmin etmək üçün birgə tərəfdaş planlaşdırma həyata keçiribmi?

Genderi nəzərə almayan	Genderi nəzərə alan
Fəaliyyət A: Proqramın əsas fəaliyyəti insanların həyat şəraitinin yaxşılaşdırılmasına kömək edəcək kənd infrastrukturunu tikintisini həyata keçirməkdir	Fəaliyyət A: Proqramın əsas fəaliyyəti, yoxsul qadın fermerlər də daxil olmaqla, yoxsul insanlara fayda verməyə xüsusi diqqət yetirməklə, həyat şəraitinin yaxşılaşdırılmasına kömək edəcək kənd infrastrukturunu tikintisini həyata keçirməkdir
Göstərici A: Bazarlara malların daşınmasına sərf olunan vaxt	Göstərici A: Bazarlara malların daşınmasına sərf olunan vaxt (gender əsaslı fərqləndirilmiş formada); 2) kişilər/qadınlar, oğlanlar/qızlar üçün sağlamlıq və təhsil xidmətlərindən istifadə dərəcələri ; və 3) kişi və qadın fermerlərin gəlirlərində % artımı .
Fəaliyyət B: Yoxsul və həssas qrupları infrastruktur sərmayələri üçün inkişaf prioritetlərinin müəyyənlişdirilməsində fəal iştirak etməyə cəlb etmək	Fəaliyyət B: İnfrastruktur sərmayələri inkişaf prioritetlərinin müəyyən edilməsində fəal iştirak etmək üçün xüsusilə yoxsul qadın və kişilərdən ibarət qrupları hədəfə almaqla, cəmiyyəti inklyuziv formada cəlb etmək
Göstərici B: Formalaşan və işlək ortaq maraq qruplarının sayı	Göstərici B: 1) Formalaşan və işlək ortaq maraq qruplarının sayı, qadın və kişilərin balanslaşdırılmış nümayəndələrindən ibarət ; və 2) ortaq maraq qruplarında qərar vermə pozisiyalarında qadınların nisbəti .

Nümunə 2. Genderi nəzərə alan əməliyyat planının tətbiqindən nümunə
(Mənbə: UNDP, 2013)

3

Gender əsaslı data (məlumat və statistika)

Genderə görə ayrılmış datanın toplanması qadın və kişilər arasındakı cinsiyyətə əsaslanan struktur fərqləri aydın şəkildə göstərmək üçün şərtidir. Xidmətlərin bərabər dəyerdə təmin edilməsi və resursların bərabər bölüşdürülməsi üçün statistikanın gender bərabərliyi ilə əlaqədar təhlil edilməsi çox vacibdir. Qlobal olaraq, ölkələrin təxminən 80 faizi ana ölümü, formal məşğulluq və təhsil haqqında mütəmadi olaraq genderə görə ayrılmış statistikalar hazırlayır. Lakin ölkələrin üçdə birindən az hissəsi qeyri-rəsmi məşğulluq, sahibkarlıq (firma və ya müəssisənin mülkiyyətçiliyi və idarəçiliyi), ödənişsiz işlə bağlı statistikanı genderə görə fərqləndirir və ya qadınlara qarşı zorakılıqla bağlı məlumatlar toplayır.

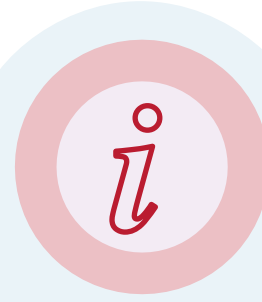
Məsələn, İspaniyanın Gender Bərabərliyi Qanunu (Maddə 20), ictimai siyasətlə məşğul olan institutların gender dəyişənini sisteməlik olaraq statistikasına, sorğularına və ya məlumatlarına daxil etməli olduğunu təsbit edir. Dörd illik dövrü əhatə edən Milli Statistika Planı Ümumi Dövlət Administrasiyasının statistik fəaliyyətini təşkil etmək üçün əsas vasitədir. Həmçinin, Qadınlar və Bərabər İmkanlar İnstitutunun (IWEQ) Mujeres en Cifras (Rəqəmsal Qadınlar) verilənlər bazasında müxtəlif sektorlardakı qadınların məşğulluq vəziyyətini göstərən 300 -dən çox göstərici var. Bundan əlavə, bir çox dövlət orqanları Milli Statistika İnstitutu ilə sıx əməkdaşlıq edərək, kişilərin və qadınların əsas sosial və iqtisadi sahələrdə vəziyyəti ilə bağlı yenilənən məlumatlar bazası olan Mujeres y Hombres en España (İspaniyada Qadınlar və Kişilər) onlayn nəşrini birgə həyata keçirirlər.

Bələdçi suallar

- **Təklif olunan siyasət və proqram üçün gender əsaslı statistikasına varmı?**
- **Hansı məlumatlar tələb olunur (məsələn, milli, regional layihə sahəsi)?**
- **Ümumi data gender əsaslı ayrılıbmı? Hansı məlumatlara ehtiyac var - keyfiyyət və ya kəmiyyət?**
- **Müqayisə üçün ilkin məlumatlar mövcuddurmu?**
- **Statistikada qadın və kişi, qız və oğlan arasındakı fərqlər siyasət və proqramın məqsədləri ilə əlaqədar olaraq təhlil edilirmi?**
- **Mövcud data kim tərəfindən və hansı zaman aralığında toplanıb ?**

Genderə görə ayrılmış data mövcud deyilsə, müvafiq araşdırmalardan istifadə etməklə və ya öz araşdırmalarınızı aparmaqla, hədəf qrupları haqqında məlumat əldə etməyin müvafiq yolları axtarılmalıdır.

Təhlili dəqiqləşdirmək üçün dataya genderdən başqa faktorlar da daxil edilməlidir - yaş, irqi və etnik mənsubiyyət, doğulduğu ölkə, təhsil səviyyəsi və əlillik.

Nümunə 3. İsveçdə Əmək Bazarının İnkişafı Təşəbbüsündə gender əsaslı datanın toplanması

İsveç bələdiyyəsi işsiz, lakin hal-hazırda iş axtaran insanlarla əmək bazarı üçün qabiliyyətlərini artırmaq məqsədi ilə proqram həyata keçirdi. Proqram başlanğıcdan gender əsaslı data əsasında təhlil olunmuşdu. Bu layihədə iştirak edən kişilər qədər qadınların da olduğu, lakin daha az sayda qadının layihədən dəstək alaraq, işə sahib olmalarımüşahidə edilmişdir.

Gender təhlili bələdiyyə işçiləri və siyasəti tərtib edənlər arasında, müraciət edənlər üçün onlara

uyğun işlərin seçim prosesinin necə aparılmasını araşdırdı. Təhlil işə müraciət edənlərin qadın və ya kişi olmasından asılı olaraq, bələdiyyə işçilərinin fərqli gözləntiləri olduğunu göstərdi. Belə ki, onların qadınlara və kişilərə fərqli suallar verdikləri məlum oldu. Bunu həll etmək və gender bərabərliyini təmin etmək üçün işaxtaranın cinsindən asılı olmayaraq, gender neytral suallardan ibarət bir yoxlama siyahı hazırlandı.

Nəticədə daha çox qadın özünü təmin etmək üçün fəaliyyətə başladı və bu əmək bazarı siyasətinin də daha səmərəli təşkil olunmasına töhfə verdi.

4

Layihənin Kommunikasiyası

İstənilən gender yönümlü layihənin/siyasətin uğurlu, yerli şəraitə və ehtiyaclara uyğun, uzunmüddətli pozitiv təsiri üçün dizayn mərhələsindən başlayaraq, həyata keçirilmə və qiymətləndirilmə mərhələlərinə qədər icma və benefisiarlara kommunikasiya mühüm amildir.

Həyata keçirilən fəaliyyətin potensial təsirlərini və gətirəcəyi dəyişiklikləri tərəflərlə paylaşib onlardan fikir almağın fərqli metodları olsa da, format, məkan və zaman kateqoriyaları fərqli qrupların kommunikativ fəallıqlarında önəmli rol oynayır. Məsələn, bəzi icmalarda qadınların ictimai məkana əlçatanlığı məhdud ola bilər. Bundan əlavə, həm ev işi, həm də qayğı yükü qadınların uzun görüşlərə qatılmasına maneə törədir. Bu səbəbdən,

əgər təşkil etdiyiniz iştirakçılıq və layihə/siyasət kommunikasiyası tədbirinə gələn qadınların uşaqlarının baxıcılığını təşkil etsəniz bu onların iştirak ehtimalını artırır.

Şəhər planlaması layihələrinin kommunikasiyasında vizual alətlərdən istifadə sakinlər və benefisiarlara həyata keçiriləcək dəyişikliklərin nəticəsini təsəvvür etməyə daha yaxşı kömək ola bilər. Nəzərə almaq lazımdır ki, çətin anlaşıla bilən sxematik planlardan əlavə oxşar müdaxilələrin nəticələrini əyani göstərən şəkillərin, texniki resursları olması, virtual və ya real modellərdən istifadə insanlara nəyi müzakirə etdikləri və nə ilə razılaşdıqları ilə bağlı daha aydın təsəvvür yaratmağa kömək edə bilər.

5

Genderi Nəzərə Alan Monitoring, Qiymətləndirmə və İndikatorların İnkişafı

Layihənin gender-sensitiv (genderə həssas) monitoringi üçün:

- **Gender spesifik nəticələri və indikatorları layihə nəticələrinə əlavə edin**
- **Gender spesifik təsirlər barəsində hesabat vermək üçün mexanizmlər tərtib edin**
- **Qiymətləndirmə komandasına gender üzrə ixtisaslaşmış mütəxəssis cəlb edin**
- **Layihəni/siyasəti həyata keçirən tərəflərin işçilərinə gender sensitiv qiymətləndirmə apara bilmələri üçün lazımı alətləri tanıdın**
- **Gender baxımından əhəmiyyətli olan ən yaxşı nəticələri və öyrənilmiş nümunələri sənədləşdirib paylaşın**

Layihənin qiymətləndirilməsi zamanı fərqli genderlərdən olan benefisiarların hesabat dövründə iştirakçılıq səviyyəsinə diqqət yetirmək vacibdir. Qiymətləndirmə zamanı əsas fikir verilməli olan məqamlardan biri də genderi nəzərə

alan fəaliyyət nəticələrinin xüsusi araşdırılması olmalıdır. Layihə/siyasətin gender baxımından təsirlərindən əlavə, layihə zamanı baş verən kənar faktorların da vəziyyətə necə təsir etdiyini ölçmək və ümumi fəaliyyət kontekstində nəzərə almaq qiymətləndirmənin daha dəqiq və obyektiv aparılmasına imkan verəcək.

Gender sensitiv monitoringin əsas hissəsi indikatorların yaradılmasıdır. Buna görə də, gender sensitiv indikatorların yaradılması prosesinə daha dərinə nəzər yetirək. Genderi sensitiv indikatorlar (bundan sonra gender indikatorları) fərqli genderlər üzərində baş verən dəyişikliklərin təsirini və aradakı fərqləri ölçməyə yönəlib. Ən yaxşı indikatorlar davranış və münasibət dəyişikliklərini, və fərqli tərəf və benefisiarların baş verən dəyişikliyi olan münasibətini ölçən indikatorlardır. Gender indikatorları həm genderə görə fərqləndirilmiş statistik verilənlər: kəmiyyət faktorları və rəqəmlərə əsaslanıb, həm də keyfiyyət göstəriciləri kimi ifadə olunan - mühakimələr, hisslər, münasibət, davranış və sosial qavrayışda baş verən dəyişiklikləri ölçə bilərlər. Bu iki fərqli növ göstəricilər bir-birini tamamlayır, eyni zamanda, göstəricilərin bir-birini hansı dərəcədə təsdiqləyib və təzib etdiyini vurğulayırlar.

İndikatorların yaradılmasında daha çox SMART - spesifik, ölçülə bilən, əldə oluna biləcək, münasib, zaman çərçivəsində müəyyən olunmuş prinsiplərindən istifadə olunsada, gender həssas indikatorların inkişafında SPICED prinsipi daha məqsədəuyğun ola bilər. Bu prinsip indikatorların tərəflərlə birgə inkişaf elətilməsinə şərait yaradaraq, layihə və ya siyasətin nəticələrini ölçməyə, şərh etməyə və dəyişiklikləri görməyə imkan verir. Partisipativ indikatorlarla işləmək dəyişikliyin yerli kontekstdə necə qavrandığını anlamağa kömək edir və layihə/siyasət-in lokal miqyasda qiymətləndirilməsinə imkan verir.

Subyektiv: İnformatorların mövqeyi və biliyi araşdırmaçı üçün faydalı informasiya mənbəyi ola bilər.

İştirakçı/Partisipativ Obyektiv indikatorlar layihə/ siyasət-in əsas benefisiarları, yerli sakinlər və digər aidiyatı olan tərəflərlə birgə inkişaf etdirilməlidir.

Şərh olunan və kommunikasiya edilə bilən: Yerli səviyyədə təyin olunmuş indikatorlar geniş kütlə üçün aydın olmaya bilər, bu səbəbdən detallı şəkildə təsvir olunmalıdır.

Müqayisə edilə bilən: Qiymətləndirmənin etibarlılığı fərqli indikatorların, baş vermiş təsirlərin, fərqli informantların, metodların və araşdırmaçıların nəticələrinin müqayisəsi nəticəsində təsdiq olunmalıdır.

Gücləndirən: İndikatorların təyin olunması və sonrakı qiymətləndirmə prosesi, özü özlüyündə, icmaya dəyişən vəziyyəti tənqidi qiymətləndirməyə imkan verməlidir.

Çoxşahəli və ayrılmış: Bu məhz fərqli qruplara və genderlərə görə təsirin ayrıca ölçülməsi deməkdir.

Göstəriciləri layihə və ya siyasətin fərqli mərhələlərinə uyğun dizayn etmək etdiyiniz müdaxilənin təsirini daha dəqiq ölçməyə vasilə ola bilər:

- **Edəcəyiniz müdaxilənin ilkin mərhələsində ətrafda baş verən hadisələrin və lahiyə/ siyasət-dən kənar faktorların risk və imkan yaratma baxımından təsirini ölçən indikatorların tətbiqi daha məlumatlı layihənin ərsəyə gəlməsinə yardımçı ola bilər. Beləliklə layihənin uğurlu olub olmamasına kənar faktorların təsirini ölçmək olar.**
- **Daxil edilmə - Etdiyiniz layihə və ya həyata keçirdiyiniz siyasətə həsr etdiyiniz resursların həcmi təyin etmək üçün indikatorlar**

- **Proses indikatorları uzunmüddətli məqsədlərin həyata keçirilməsi zamanı baş tutan fəaliyyətlərin təsirini ölçməyə kömək edə bilər. Proses indikatorları vasitəsi ilə yalnız son nəticəni yox, həm də fəaliyyətlərin həyata keçirildiyi dövrdə baş verən pozitiv və neqativ təsirləri ölçə bilərsiniz**
- **Yekun indikatorları layihə və ya siyasətin həyata keçirilməsindən dərhal sonra olan nəticələri ölçməyə imkan verir. Lakin uzun müddətli təsirləri ölçmək üçün nəticə indikatorları yaratmaq daha məqsədyönlüdür. Nəticə indikatorları uzun müddət ərzində benefisiarların həyatına olan təsirləri ölçməyə yönəlir.**
- **Təsir indikatorları uzunmüddətli periodlarda layihə və ya siyasət dəyişikliyinə təsirini ölçmək üçün tətbiq edilir.**

Hər bir mərhələdə ortalama altı göstəricinin tərtib olunması nəticələrin reallığı nə qədər əks etdirdiyini yoxlamağa kömək edə bilər. Nəticələrin nəm kəmiyyət, həm də keyfiyyət göstəriciləri ilə ölçülməsi şərtdir.

Məsələn, ictimai nəqliyyatda fərqli marşrut xətləri üzrə istifadənin faizini ölçmək əvəzinə: 1) fərqli istiqamətlərdə və şəhərin müxtəlif bölgələrində fərqli genderlərin ictimai nəqliyyatdan istifadə göstəricilərini ölçmək; 2) fərqli genderlər üçün aylıq nəqliyyat xərclərinin orta gəlirə nisbətən həcmi ölçmək; 3) fərqli genderlərin ictimai nəqliyyatdan istifadəyə olan münasibət və fikirlərini rəqəmsallaşdırılmış şkala ilə ölçmək olar.

Membeler:

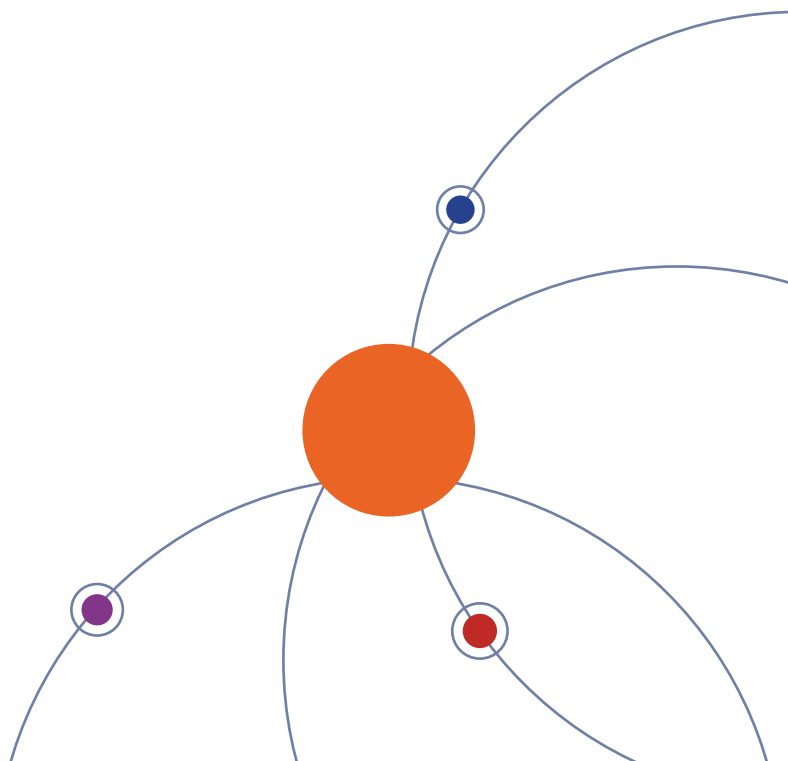
Green Climate Fund, 2017. Mainstreaming Gender In Green Climate Fund Projects. A Practical Manual to Support the Integration of Gender Equality in Climate Change Interventions and Climate Finance

Swedish Institute, 2017. Guide to Gender Mainstreaming. A practical introduction that can also serve as a development tool for organisations already working with gender mainstreaming.

UNDP, 2013. Gender Mainstreaming Made Easy: Handbook for Programme Staff.

EU, 2011. Gender Mainstreaming in the EU Member States. Progress, Obstacles and Experiences at Governmental level

OECD, 2019. OECD Toolkit for Mainstreaming and Implementing Gender Equality.

Femiskop

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

B | S | T

The Black Sea Trust
for Regional Cooperation